

ČINNOSŤ, VEDOMIE, OSOBNOSŤ

A. N. LEONTIEV, Činnosť, vedomie, osobnosť. VEDA, vydavateľstvo SAV, 1979, 178 s.

Metodologická kríza psychológie, ktorá trvá už niekoľko desaťročí, rozpor medzi veľkým množstvom faktov a nedostatočnou zovšeobecňujúcou základňou si vyžadujú zásadné riešenie najdôležitejších teoretických otázok. Možno preto privítať vydanie slovenského prekladu knihy A. N. Leontieva. Autor tu objasňuje psychologické kategórie, ktoré považuje za najdôležitejšie na vypracovanie uceleného systému psychológie ako konkrétnej vedy o vzniku, pôsobení a štruktúre psychického odrazu reality. Sú to kategórie predmetnej činnosti, vedomia človeka a osobnosti.

V prvých dvoch kapitolách knihy (Marxizmus a psychológia, Psychický odraz) sa analyzujú východiská marxistickej psychológie, ktoré napomáhajú riešiť bazálne psychologické kategórie. Autor spracúva všeobecné základy marxistickej psychológie, teóriu vedomia, psychológiu poznávacích procesov, úroveň analýzy odrazu a aktívnosť psychického odrazu.

V tretej kapitole rozobral A. N. Leontiev problematiku činnosti v psychológii. Uvádza dve alternatívy, ktoré sa dosiaľ rozpracovali, a to dvojčlennú schému: pôsobenie objektu — zmena prebiehajúcich stavov subjektu (čo je v podstate známa schéma $S \rightarrow R$) alebo trojčlennú schému zahrnujúcu prostredné ohnisko („prostredný termín“) — činnosť subjektu a teda aj jej podmienky, ciele a prostriedky, ako aj vzťahy medzi nimi. Činnosť považuje za molárnu, neaditívnu jednotku života, materiálneho subjektu. V užšom zmysle, t. j. na psychologickú úroveň je to jednotka života podmieneného psychickým odrazom, ktorého reálna funkcia spočíva v tom, že orientuje subjekt v predmetnom svete.

Teda činnosť nie je reakcia ani súhrn reakcií, ale systém, ktorý má štruktúru, svoje vnútorné prechody a premeny, svoj rozvoj. Základnou charakteristikou činnosti je jej predmetnosť. Každá činnosť má cyklickú štruktúru: východisková aferentácia $\rightarrow$ efektorné procesy, realizujúce kontakt s predmetným prostredím $\rightarrow$ korekcia a obohacovania východiskového aferentujúceho obrazu procesov spätných väzieb. Predmetný pôvod psychiky sa vzťahuje nielen na oblasť poznávacích procesov, ale aj na emočno-potrebovú sféru. Pri rozoberaní vzájomného vzťahu vonkajšej a vnútornej činnosti konštatuje autor, že činnosť, ktorá je vnútorná svojou formou a vzniká z vonkajšej praktickej činnosti, neoddeľuje sa od nej a neumiestňuje sa nad ňou, ale zachováva s ňou principiálne a pritom obojstranné spojenie. V závere kapitoly rozoberá A. N. Leontiev všeobecnú štruktúru činnosti a konštatuje, že systémová analýza ľudskej činnosti je nevyhnutne aj analýzou jednotlivých úrovní. Jedine takáto analýza umožňuje prekonať dávanie fyziologického, psychologického a sociálneho do protikladu, ako aj redukciu jedného na druhé.

Štvrtá kapitola je venovaná problému činnosti a vedomia. V úvode rozoberá autor genézu vedomia a konštatuje, že činnosť subjektu — vonkajšia a vnútorná — sa sprostredkuje a reguluje psychickým odrazom reality. To, čo pre subjekt vystupuje v predmetnom svete ako motívy, ciele a podmienky jeho činnosti, musí vnímať, predstavovať si, chápať a udržiavať v pamäti, a to isté sa vzťahuje na procesy jeho činnosti a na neho samého (stavy a vlastnosti osobnosti). Analýza činnosti nás teda privádza

k tradičným témam psychológie, a-
však problém prejavovania psychick-
kých procesov sa mení na problém
ich pôvodu z tých spoločenských vzťa-
hov, ktoré človek nadobúda v pred-
metnom svete. Hlavným problémom
je, aby sa vedomie chápalo ako sub-
jektívny produkt, ako pretvorená for-
ma prejavu svojou podstatou spoloč-
enských vzťahov, ktoré realizuje čin-
nosť človeka v predmetnom svete.

Systémová analýza vedomia vyža-
duje skúmať „tvoriace zložky“ vedomia
v ich vnútorných vzťahoch, vznika-
júcich z rozvoja foriem spojitosti
subjektu so skutočnosťou. V javoch vedomia
nachádzame predovšetkým ich
zmyslové tkanivo — zmyslové zloženie
konkrétnych obrazov reality. Zmyslové
obrazy sú všeobecnou formou psychického
odrazu, ktorý sa rodí z predmetnej
činnosti subjektu, ale u človeka získavajú
novú vlastnosť — význam. Významy sú
najdôležitejšími „tvoriacimi zložkami“
ľudského vedomia. Autor venuje pozornosť
„osobnostnému zmyslu“, ktorý vytvára
predpojatost ľudského vedomia.

Problematiku systémového psychologického
výskumu osobnosti rozpracúva A. N. Leontiev
v poslednej kapitole, ktorú nazval *Činnosť a
osobnosť*. V prvej časti kapitoly rozoberá
pojmy o subjekte činnosti, pojmy konkrétneho
subjektu ako vnútorného momentu činnosti.
Rieši tu závažnú problematiku vzájomného
vztahu všeobecnej a diferenciálnej psychológie
a konštatuje, že metóda empirického súhrnu
individuálnych vlastností sama o sebe
nestačí na psychologické odhalenie osobnosti,
pretože vyčlenenie týchto vlastností
potrebuje podklady, ktoré sa nedajú
získať z nich samých. Diferenciálny prístup
je možný len na základe všeobecnej
psychologickej teórie osobnosti. Ďalej
kritizuje teórie „dvoch faktorov“ formovania
osobnosti (dedičnosť a prostredie), ako aj ro-

lové teórie osobnosti. Nevyhnutným
predpokladom pre psychologickú analýzu
osobnosti je rozlíšenie pojmov jedinec
(produkt biologickej evolúcie) a osobnosť
(ktorý používame len vo vzťahu k
človeku od určitej etapy jeho vývoja).
Oba pojmy vyjadrujú celistvosť subjektu
života. Pritom osobitosti charakterizujúce
jednu jednotu (jedinca) sa nemenia
jednoducho na osobitosti druhej jednoty
(osobnosti) tak, aby sa prvé zničili,
zachovávajú sa, ale len ako osobitosti
jedinca. Osobnosť ako jedinec je
produktom integrácie procesov realizujúcich
životné vzťahy subjektu. Existuje však
základná odlišnosť toho systému,
ktorý nazývame osobnosťou. Určuje ju
podstata vzťahov, v ktorých táto
odlišnosť vzniká — spoločenské vzťahy,
do ktorých vstupuje vo svojej predmetnej
činnosti. Všetky druhy a formy činnosti
sú charakterizované jednotou svojej
vnútornej stavby a predpokladajú ich
vedomú reguláciu, t. j. existenciu vedomia.

Základom osobnosti sú vzťahy vzájomného
podriadenia ľudských činností, rodiace sa
v priebehu ich vývoja. Činnosťou tu
nazýva autor proces, ktorý sa podnecuje
a usmerňuje motívom, čiže tým, v čom je
spredmetnená niektorá potreba. Pre
ľudskú činnosť je geneticky prvotná
nezhodnosť motívov a cieľov. Ich
zhodnosť je druhotným javom. Buď je
výsledkom toho, že cieľ nadobúda
samostatnú povzbudzujúcu silu, alebo je
výsledkom uvedomenia si motívov, čo
ich mení na motívy-ciele. Motívy nie sú
oddelené od vedomia ani pri existencii
aktuálne nevedomených motívov.

V závere monografie naznačuje autor
ďalšie perspektívy a vidí ich vo
výskume prechodov, ktoré nazýva
medziúrovňovými. Všeobecný princíp,
ktorému sa podriaďujú medziúrovňové
vzťahy, je v tom, že jestvujúca vyššia
úroveň je vždy vedúcou, ale môže

sa realizovať jedine pomocou nižších úrovní a v závislosti od nich. Úlohou medziúrovňových výskumov je študovať mnohoraké formy týchto realizácií, vďaka čomu sa vyššie formy konkretizujú a individualizujú.

A. N. Leontiev analyzuje v knihe základné metodologické problémy psychológie, jeho monografia má však vyslovene filozofický ráz. O mnohých otázkach, ktoré autor rozoberá, možno diskutovať, problematika ostáva otvorená — napr. metodické aspekty činnostného a osobnostného prístupu, ktoré sú pre riešenie základných psychologických problémov kruciálne, sa v práci neriešia. Autor sa zameril len na riešenie problémov subjekt—objekt.

Vzťahy medzisubjektové, ktoré nemožno obísť ani v teoretickom riešení, ani vo výskumnej činnosti, sa v práci neanalyzujú. Základné otázky rozoberané v tejto práci stali sa v súčasnosti predmetom diskusií sovietskych psychológov o obmedzenosti koncepcie činnosti ako všeobecnej psychologickéj teórie. Knihu *Činnosť, vedomie, osobnosť* považujeme však za jednu z východiskových prác pre riešenie najdôležitejších teoretických problémov psychológie a odporúčame ju nielen psychológom, ale aj odborníkom filozofických, sociologických, pedagogických a iných disciplín.

Oľga Halmiová

SOCIALISTICKÝ SPÔSOB ŽIVOTA

A. P. Butenko, *Socialističeskij obraz žizni: problemy i suždenija*. Nauka, Moskva 1978, 364 s.

Problematika spôsobu života sa v poslednom desaťročí stala jednou z najaktuálnejších tématickych spoločenskovedného výskumu, ktorou sa aktívne zaoberá aj široký okruh marxistických filozofov a sociológov. Od prvých časopiseckých štúdií a kolektívnych prác, v ktorých sa nastoľovali a riešili čiastkové teoretické a niekedy aj praktické problémy spôsobu života, úsilie zákonite smerovalo ku globálnemu pohľadu na túto zložitú problematiku, ktorá sa dnes stala aj významným objektom ideologických konfrontácií. Jednou z novších súhrnných prác je podnetná monografia A. P. Butenka *Socialistický spôsob života: problémy a názory*, ktorá zovšeobecňuje doterajšie bádania a zároveň nastoľuje nové teoretické a metodologické problémy skúmania spôsobu života vôbec a socialistického spôsobu života zvlášť.

Vzhľadom na trvajúce názorové rozdiely vo výklade a obsahovom vymedzení filozoficko-sociologickej kategórie spôsobu života autor sa predovšetkým zameriava na odhalenie podstaty spôsobu života, jeho štruktúrnych zložiek a determinantov. Polemizuje pritom s názormi, ktoré chápu spôsob života príliš široko (zahrňujú doň okrem foriem životnej aktivity ľudí aj životné podmienky, spoločenské vzťahy, formy uspokojovania potrieb, životný štýl, svetonázor atď.), ako aj s tými, ktoré ho redukujú na kvalitatívnu charakteristiku životnej úrovne. A. P. Butenko argumentovane zdôvodňuje svoj metodologický prístup k danej problematike, formuluje svoje základné teoretické stanovisko, podľa ktorého spôsob života svojou podstatou predstavuje celý komplex foriem životnej aktivity ľudí v procese produkcie materiálnych a duchovných